

Doporučení veřejného ochránce práv pro cenové rozlišování

Stanovování rozdílných cen zboží a služeb je relativně běžné a sleduje nejrůznější cíle. S rozdílnými cenami se můžeme setkat např. při provozování sportovních akcí, společenských akcí, poskytování ubytování, stravovacích služeb, zpřístupnění historických a kulturních památek. Mohou se vyskytovat v podobě slev nebo osvobození od plateb pro příslušníky určité vymezené skupiny.

Z ekonomického pohledu jsou dvojí ceny snadno dostupným nástrojem ke zvyšování výnosů a maximalizaci spotřebitelského užítku.¹ **Cenové rozlišování je proto s ohledem na jeho ekonomický přínos při vytváření celkového blahobytu v zásadě dovolené, nesmí však zasahovat do důstojnosti jednotlivců.** Požadavek zachování důstojnosti znamená respekt k lidem, s člověkem nesmí být nikdy zacházeno pouze jako s prostředkem k dosažení cíle. I ekonomicky odůvodněné dvojí ceny mohou narušovat širší společenské cíle, např. požadavek na zapojení jednotlivců do života společnosti na rovnoprávném základě.

Každé cenové rozlišování, pokud má být v souladu s právem, musí být rozumně odůvodněné.

Zákaz diskriminace v oblasti přístupu ke zboží a službám, a při jejich poskytování, upravuje antidiskriminační zákon (zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací). V případě, že je pro stanovení rozdílných cen použit některý ze zakázaných důvodů uvedených v antidiskriminačním zákoně,² mohlo by takové jednání být v rozporu s právem na rovné zacházení a zákazem diskriminace. Diskriminaci spotřebitele zapovídá i zákon o ochraně spotřebitele.³

S používáním různých cen se však můžeme setkat i v situacích, kdy rozlišování není založeno na zakázaném diskriminačním důvodu. Tyto případy reguluje právo hospodářské soutěže.

Předmětem tohoto doporučení je cenové rozlišování založené na důvodech zakázaných antidiskriminačním zákonem při poskytování zboží a služeb veřejnosti. Nevztahuje se na rozlišování v rámci práva hospodářské soutěže, ani na uzavírání individuálních smluv,⁴ protože v situaci, v níž nejsou zboží či služby nabízeny veřejně, ale mezi jednotlivci, záleží jen na nich, jakým způsobem si sjednají cenu.

¹ Na straně prodávajícího dojde k rychlejší návratnosti investic a někteří zákazníci si mohou dopřát zboží a služby, které by jim při jednotné cenové hladině zůstaly nedostupné. Viz Bejček, J. *Cenová diskriminace a tzv. dvojí ceny v evropském a českém kontextu*. Právní fórum, 2008, č. 5, s. 181 a násl.

² Ustanovení § 2 odst. 3 antidiskriminačního zákona, tj. rasa, etnický původ, národnost, pohlaví (včetně těhotenství, rodičovství a pohlavní identifikace), sexuální orientace, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víra či světonázor.

³ Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů.

⁴ Individuální smlouvou se rozumí, pokud se např. dva známí domluví na tom, že jeden druhému prodá automobil, aniž by jej nabízel veřejně neurčitému okruhu zájemců.

Obětí diskriminace ve smyslu antidiskriminačního zákona nemohou být právnické osoby ani jiní účastníci jednání v rámci hospodářské soutěže (tzv. soutěžitelé). Úkolem antidiskriminačního práva je chránit důstojnost osob, nikoliv obchodní vztahy mezi podnikateli.

Zakázané důvody rozlišování

Antidiskriminační zákon definuje diskriminaci jako „jednání nebo opomenutí, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo zacházelo nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci“. Uplatňování rozdílných cen zboží a služeb představuje méně příznivé zacházení s osobou, která je ve srovnatelné situaci zpravidla povinna zaplatit vyšší částku. To ale neznamená, že jakékoliv cenové rozlišování je diskriminační, a tudíž zakázané. Znevýhodněná skupina musí být ohraničena zakázaným diskriminačním důvodem, tj. **rasou, etnickým původem, národností, pohlavím, sexuální orientací, věkem, zdravotním postižením, náboženským vyznáním, vírou či světovým názorem**, a současně musí znevýhodnění vybočovat z přípustných forem rozdílného zacházení.⁵

Přípustné formy rozlišování

Účelem antidiskriminačního práva není „šikanování“ poskytovatelů zboží a služeb a vyžadování rovnosti za každou cenu směrem k uniformitě a rovnostářství. Smysl antidiskriminačního práva spočívá v ochraně příslušníků určitých skupin osob a prosazování jejich práva na plnohodnotné začlenění do života společnosti. Nabízí ochranu jednotlivcům, kteří by mohli být na základě podezřelého (zakázaného) kritéria z poskytování zboží a služeb vyloučeni.

Rozlišování z důvodu rasy, etnického původu a národnosti je ve společnosti nežádoucí, a proto je prakticky neodůvodnitelné. Rozdílné zacházení na základě ostatních důvodů vymezených v antidiskriminačním zákoně v konkrétních případech odůvodnit lze. Pro některé se nabízí širší prostor pro ospravedlnění rozdílného zacházení, pro jiné je naopak zúžen. Vždy je nutné posuzovat konkrétní situaci a vhodnost použití kritéria rozlišování. Prostředky použité k odůvodnění rozdílného zacházení musí být vždy přiměřené.

Opatření, jejichž cílem je předejít nebo vyrovnat nevýhody vyplývající z příslušnosti osoby ke skupině vymezené některým ze zakázaných diskriminačních důvodů, se za diskriminaci nepovažují (např. slevy ze vstupného pro osoby se zdravotním postižením).

Zakázanou diskriminací, proti které se lze bránit za použití antidiskriminačního zákona, je **neodůvodněné** cenové rozlišování založené na právně zakázaném důvodu.

Zcela neodůvodnitelné je rozlišování z důvodu rasy, etnického původu a národnosti.

⁵ Tj. pokud není rozdílné zacházení „objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné“. Viz ustanovení § 6 a § 7 antidiskriminačního zákona.

Cenové rozlišování v oblasti přístupu ke zboží a službám

V oblasti poskytování zboží a služeb se můžeme setkat s diskriminací především ve formě odepření zboží či služby či v odmítnutí poskytnout určité zboží (např. odmítání obsluhovat Romy či Vietnamce z důvodu etnicity, zamezení vstupu nevidomého v doprovodu vodícího psa do restaurace, zákaz vstupu s dětmi do kavárny). Rozlišování v podobě neposkytování služby určité skupině spotřebitelů je většinou neodůvodnitelné, ale vyskytují se i případy, kdy může zacílení na určitou skupinu zákazníků představovat legitimní rozlišování (např. stanovení zvláštních návštěvních hodin sauny či krytého bazénu pro ženy a vyloučení mužů v těchto hodinách).

Cenové rozlišování je v zásadě možné a dovolené, ale některé jeho formy mohou vykazovat znaky diskriminace. V některých případech může vést až k vyloučení určité skupiny spotřebitelů. Přemrštěně vysoká cena se někdy používá i jako prostředek k odepření služby nevíтанé skupině spotřebitelů.

Slevy a snížené ceny pro určité ohraničené skupiny spotřebitelů se většinou stanovují pro následující cílové skupiny:

- 1) Sleva se poskytuje **příslušníkům skupiny osob, kteří jsou mezi spotřebiteli nedostatečně zastoupeni**. Cílem je rozšíření okruhu spotřebitelů a spotřebitelek o jedince z řad příslušníků a příslušnic skupiny, která službu využívá v menší míře.
- 2) Slevy jsou zaměřeny na **skupinu spotřebitelů s obvykle nižšími příjmy** nebo vyššími životními náklady než mají ostatní. Takovou skupinou jsou studenti, důchodci, zdravotně postižení a popř. i další osoby s nízkými příjmy.

Pro oba případy platí, že se poskytovatel snaží slevou nalákat co nejvyšší počet spotřebitelů. Získá i spotřebitele, kteří by jinak o zboží či službu neměli zájem. Předpokládá se, že spotřebitelé, kteří platí plnou cenu, využijí zboží či službu i bez slevy. Legitimním cílem použití dvojích cen je nalákání spotřebitelů a dosahování maximalizace zisku. Vyšší cena se používá typicky pro spotřebitele, u nichž se předpokládá vyšší ochota za zboží či službu zaplatit.⁶

Nelze však akceptovat, pokud vyšší cena má zjevně sloužit k odrazení příslušníků určité specifikované skupiny spotřebitelů, kteří jsou mezi příjemci zboží či služeb nevítaní.⁷ Nižší cena totiž není v těchto případech stanovena spotřebitelům s nižším zájmem o zboží či služby za účelem jejich nalákání, ale všem spotřebitelům, kteří nepatří mezi nežádoucí zákazníky.

Diskriminací není, pokud rozdílná cena slouží k navýšení počtu zákazníků, případně k vyrovnání počtu příslušníků určitých skupin, pokud je dosažení vyrovnaného počtu odůvodnitelné.

Poskytovatel zboží a služeb má obecně právo zaměřit se na spotřebitele, od nichž očekává nejvyšší zisk. Pokud je však jeho úmyslem příslušníky určité skupiny vyloučit, může být jeho jednání v rozporu s antidiskriminačním právem.

⁶ Legitimní je proto nabízení volných vstupenek na fotbalová utkání pro ženy, popř. i děti. Muži tvoří tradiční základnu příznivců fotbalu a jejich účast není nutné nijak podporovat. Legitimní je i stanovení cen tak, aby bylo dosaženo např. vyrovnaného počtu mužů a žen v tanečních kurzech, kde se realizuje výuka párového tance.

⁷ Např. stanovení vstupného pro příslušníky etnické menšiny, nebo menšinové sexuální orientace ve výši 400,- Kč, zatímco ostatní platí vstupné ve výši 50,- Kč. Neúměrně vysoká cena slouží k odrazení nevítaných návštěvníků.

Dvojí ceny pro cizince

Zvláštní případ cenového rozlišování, které ale není diskriminací ve smyslu antidiskriminačního zákona,⁸ je stanovení rozdílných cen pro cizince. Jedná se o případy, kdy se za totožnou službu účtuje rozdílná cena v závislosti na tom, zda spotřebitel hovoří či nehovoří česky. Cizincům se účtuje vyšší cena s odůvodněním vyšší kupní síly turistů ze zahraničí s tím, že i vyšší cena je pro ně stále příznivá. Účelem je stanovení maximální ceny, kterou jsou konkrétní spotřebitelé ochotni zaplatit.⁹

Dvojí ceny se objevují při poskytování ubytování v hotelech, poskytování stravovacích služeb v restauracích, u taxislužby, nebo i při určování výše vstupného do historických památek. Pokud s vyšší cenou není spojena žádná speciální služba (např. prohlídka vedená v cizím jazyce), není možné takové určení ceny považovat za legitimní. Ve vztahu ke státním příslušníkům členských států Evropské unie odlišné určení ceny není možné, protože by bylo v rozporu s právem EU.¹⁰ Zastřeným důvodem pro rozlišování z důvodu státní příslušnosti může být i kritérium místa trvalého pobytu.¹¹

V rámci EU musí být státním příslušníkům všech členských států při využívání služeb a nakupování zboží zaručeny stejné podmínky.

⁸ Antidiskriminační zákon nezná státní příslušnost jako zakázaný důvod rozlišování.

⁹ Obvodní soud pro Prahu 6 v rozsudku ze dne 13. ledna 1999, č. j. 6 C 209/98-30, uznal, že uplatňování dvojitých cen je v rozporu s dobrými mravy podle ustanovení § 424 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a navrhovatelé přiznal nárok na náhradu škody.

¹⁰ Ustanovení čl. 18 a 56 Smlouvy o fungování Evropské unie. Diskriminaci z důvodu státní příslušnosti následně zapovídá i ustanovení § 12 zákona č. 222/2009 Sb., o volném pohybu služeb, ve znění pozdějších předpisů. K otázce nepřipustnosti cenového rozlišování se vyjádřil Soudní dvůr Evropské unie v případech tzv. *turistických cen*. Viz rozsudek ze dne 15. března 1994, ve věci C-45/93, *Komise v. Španělské království* [1994] ECR I-00911, a rozsudek ze dne 16. ledna 2003, ve věci C 388/01, *Komise v. Itálie* [2003] ECR I-00721.

¹¹ Nejvyšší správní soud shledal nezákonným rozlišování z důvodu trvalého pobytu, kterého se dopouštěly obce, popř. organizace obcemi zřízené. Viz rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16. března 2007, č.j. 4 As 63/2005-69, rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 20. prosince 2006, č.j. 1 As 14/2006-68, rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 6. února 2008, č.j. 3 As 67/2007-54.

Závěry

- 1. Stanovení rozdílných cen a slev pro určité skupiny spotřebitelů je s ohledem na jeho ekonomické cíle v zásadě možné a dovolené.**
- 2. Při stanovení ceny je legitimní sledovat jako účel maximalizaci zisku.**
- 3. Pokud je zboží nebo služba nabízena veřejnosti, nesmí cena bezdůvodně znevýhodňovat skupinu spotřebitelů ohraničenou důvodem vymezeným v antidiskriminačním zákoně.**
- 4. Pro cenové rozlišování je nutné, aby bylo odůvodněno legitimním cílem a prostředky použité k dosažení tohoto cíle byly přiměřené a nezbytné.**
- 5. Poskytování slev je legitimní pro příslušníky takové skupiny spotřebitelů, kteří jsou v celkovém počtu spotřebitelů nedostatečně zastoupeni.**
- 6. Stanovení vyšší ceny nesmí směřovat k vyloučení příslušníků skupiny spotřebitelů, kteří jsou vnímáni jako nevítaní z důvodů, jež nemohou ovlivnit.**
- 7. Cenové rozlišování založené na státní příslušnosti, pokud se jedná o občany členských států Evropské unie, je v rozporu s evropským právem.**

JUDr. Pavel V a r v a ř o v s k ý
veřejný ochránce práv

Příloha – příklady cenového rozlišování

Rozdílný věk odchodu do důchodu a slevy pro důchodce

Před rokem 1990 činil ve Velké Británii věk odchodu do důchodu pro ženy 60 let a pro muže 65 let. Když pan James a jeho žena, oba ve věku 61 let, navštívili plavecký bazén, pan James musel platit vstupné, zatímco jeho žena nikoliv, protože provozovatel koupaliště se rozhodl poskytovat služby zdarma osobám v důchodovém věku. Pan James proto namítal diskriminaci založenou na pohlaví. Sněmovna lordů rozhodla, že pro cenové rozlišování v tomto případě neexistuje žádné rozumné ospravedlnění, a proto se jedná o diskriminaci na základě pohlaví.¹²

Rasová diskriminace při poskytování půjček na bydlení

V průběhu 80. a 90. let 20. století se ve Spojených státech amerických rozšířila praxe, na základě níž banky poskytovaly půjčky na bydlení za odlišných podmínek v závislosti na tom, zda byl klient běloch nebo příslušník menšiny. Jednalo se o případy, kdy např. Afroameričané museli platit vyšší úroky za půjčky.¹³ V jiném případě¹⁴ banka účtovala vyšší úrokovou sazbu Indiánům a odmítala financovat nemovitosti umístěné v indiánských rezervacích. Vše vyústilo v sérii žalob, v důsledku nichž musely banky od této praxe ustoupit a zavést férovější systém poskytování půjček.

Turistické ceny

Soudní dvůr Evropské unie se v několika případech zabýval problematikou tzv. turistických cen. Případy¹⁵ se týkaly stanovení vstupného do muzeí a památek výhodněji pro občany a osoby usazené ve státech, kde se památky nachází, zatímco občané ostatních členských států Evropské unie na podobnou výhodu neměli nárok. Soudní dvůr Evropské unie shledal, že se jedná o nepřipustnou diskriminaci založenou na státní příslušnosti v rozporu s evropským právem.

Dvojí ceny pro cizince v České republice

Věc, kterou řešil Obvodní soud pro Prahu 6,¹⁶ se týkala vstupného za prohlídku prostor Trojského zámku, který je součástí Galerie hlavního města Prahy. Pro česky hovořící návštěvníky bylo vstupné stanoveno ve výši 50,- Kč a pro cizince 100,- Kč. Nadstandardní služba, která by odpovídala vyššímu vstupnému, nebyla zahraničním návštěvníkům ani poskytnuta, ani nabídnuta. Vstupné pro česky hovořící osoby bylo označováno jako „zvýhodněné“ nebo jako „sleva“. Soud uznal, že uplatňování dvojitých cen je v rozporu s dobrými mravy a přiznal navrhovateli nárok na náhradu škody. Již během soudního řízení byly ceny vstupného upraveny.

¹² *James v Eastleigh Borough Council* [1990] 2 AC 751

¹³ *United States v. First National Bank of Vicksburg, Mississippi*, 1994, No. 5:94 CV 6(B)(N)

¹⁴ *United States v. Blackpipe State Bank, Martin, South Dakota*, 1994, Civ. Act. No. 93-5115

¹⁵ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 15. března 1994, ve věci C-45/93, *Komise v. Španělské království* [1994] ECR I-00911; rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 16. ledna 2003, ve věci C 388/01, *Komise v. Itálie* [2003] ECR I-00721.

¹⁶ Rozsudek ze dne 13. ledna 1999, č. j. 6 C 209/98-30.